

**SESIUNEA DE COMUNICĂRI
"ȚARA BÂRSEI"
25 aprilie 2002**

**DOCTORUL LANGE ȘI OPINIILE SALE
ASUPRA CARANTINELOR ARDELENE (I)**

Monica CINCU
Bogdan-Florin POPOVICI

Martin Lange s-a născut la 12 septembrie 1753. A studiat în universități occidentale și a făcut practica medicală la Brașov, unde devine, în 1783, al doilea medic al orașului și districtului. Peste 6 ani, în 1789, devine membru al Academiei cercetătorilor naturii din Viena. La 1790 a revenit la Brașov, dar moare la doar 39 ani, în 17 iunie 1792, la Bodoc, din cauza unui atac vascular.*

Doctorul Martin Lange a fost în epoca sa o adevărată personalitate. Scrierile lui au interesat însă mai mult lumea medicală și abordarea s-a făcut de multe ori ținând cont mai ales de această latură, a istoriei "sănătății". Acesta este și cazul unui articol al dr. Lange care face o critică asupra sistemului de carantinare anti-epidemică. Abordând însă și o altă "cheie" de înțelegere a textului, dr. Lange face totodată o serie de "dezvăluiri", cu semnificații deosebite pentru reconstituirea unor realități sociale de la sfârșitul secolului al XVIII-lea, în sud-estul Europei.

Date fiind aceste semnificații mai largi, am considerat binevenită traducerea integrală în limba română a articolului intitulat *Despre credibilitatea celor mai noi rapoarte asupra ciumei din Moldova și Țara Românească și aprecieri asupra carantinelor de până acum*. Materialul a apărut în revista sibiană *Siebenbürgische Quartalschrift*, în tomul 3 din 1793, între paginile 143-170.

Precizăm, referitor la traducerea de față, că am notat între paranteze drepte intervențiile noastre în text. Cu asterisc am marcat notele noastre explicative, în timp ce referințele marcate numeral aparțin textului original. De asemenea, menționăm faptul că, dată fiind amploarea materialului, am segmentat textul în două părți: prima este prezentată în acest număr, iar cea de-a doua – în numărul viitor al revistei *Țara Bârsei*.

[p. 143] Prezenta lucrare a fost tipărită încă din 1787 la Viena, la Kurzböck, sub următorul titlu: *Contribuții la cercetarea detaliată a contaminării cu ciură, alături de două relatări despre credibilitatea majorității rapoartelor*

* Datele sunt preluate după Eduard Gusbeth, *Zur Geschichte der Sanitäts-Verhältnisse in Kronstadt*, Brașov, 1889, *sub voce*.

asupra ciumei din Moldova și Țara Românească și despre neajunsurile carantinelor de până acum, de dr. Lange și Fronius.

Dar ca acestea, datorită informației lor pentru Transilvania, să fie mai binecunoscute de către compatrioții săi, s-a considerat necesar ca, îmbunătățite recent de autor, să fie publicate în *Siebenbürgische Quartalschrift*.

[p. 144] Eu furnizez aici câteva completări la *Rudimenta de Peste*, despre credibilitatea celor mai noi rapoarte asupra ciumei din Țara Românească și Moldova și explic niște lucruri mai mult decât am făcut până acum. Eu cred că fac un serviciu considerabil patriei mele dacă dezvălui numeroasele intrigi și dedesubturi, pe care Transilvania le-a tănuțit adânc, atât de des și atât de mult timp, și care au stăvilit considerabil comerțul său de la introducerea carantinei la granițele turcești. Mă refer la lucrurile [potrivit cărora] aproape în fiecare an o dată sau de mai multe ori apăreau și se răspândeau zvonuri false despre apropierea ciumei din Țara Românească și Moldova, ca prin aceasta carantina să o mărească din nou sau să o închidă complet și să slăbească activitatea generală. Carantina, care dacă este ridicată, îi îmbogățește pe mulți oameni din țară; dar tot pe atât de mulți îi slăbește vizibil în activitatea lor dacă este închisă, așa încât o bună supraveghere a carantinei și a realei stări de sănătate la graniță trebuie să fie una dintre cele mai importante probleme în această țară, pentru Transilvania și autoritățile imperiale.

Că de-a lungul timpului ciuma a fost adusă la noi din țările turcești o dovedesc [p. 145] triste amintiri ale acesteia la Brașov; că însă veștile despre ciumă frecvent răspândite au fost multe adevărate, dar în cea mai mare parte au fost exagerate, au dovedit-o și urmările. De aici se pot indica în mod excepțional următoarele cauze.

I. Prima și cea mai frecventă cauză este că negustorii ardeleni, valahi și moldoveni, dar în special cei care locuiesc în Schei, așa-numiții greci, de fapt însă doar români îmbrăcați altfel, sunt negustori care fac comerț în Țara Românească, Moldova și Turcia. Aceștia au acaparat întregul comerț turcesc de la introducerea carantinei la granițele noastre. Sașii, alături de celelalte națiuni ale Transilvaniei, care în secolul trecut făceau frecvent ei înșiși comerț în țările turcești, au trebuit cu timpul ca tot câștigul din mărfurile lor, pe care odinioară îl opreau pentru ei, acum să îl cedeze grecilor; căci să ții o carantină lungă și în același timp să prăpădești puținii bani câștigați, de asemenea, în acest timp să nu poți lucra nimic, înseamnă să nu devii prin comerț mai bogat, ci mai sărac. De aceea, grecii au atras la ei întregul comerț turcesc de la cetățenii încătușați de o lungă carantină, deoarece ei [grecii] nu sunt expuși la inconvenientele menționate, căci ei sunt doar negustori și fac comerț [p. 146] în companii (asociații)¹. Acest lucru nu îl pot face însă locuitorii de aici, din motivele mai sus menționate. O schimbare prin care în special întreaga populație [a orașului Brașov] este slăbită, prin care meșteșugarii devin tot mai săraci și prin care bogăția și îndrăzneala grecilor a crescut.

La tot acest monopol grecii câștigă cvadruplu. În primul rând, ei cumpără mărfurile de la meșteșugarii sași la un preț convenabil; căci, în afară

de Banat, mărfurile noastre nu se mai duc nicăieri altundeva decât în țările turcești.² În al doilea rând, ei revând aceste mărfuri în țările turcești cum vor, asta înseamnă foarte bine. În al treilea rând, aceste mărfuri le sunt plătite sașilor în cea mai mare parte cu bani turcești. Pe aceștia, [p. 147] sasul trebuie să îi schimbe dezavantajos în bani imperiali: deoarece el nu-i poate folosi pe aceștia, pe piața din Brașov.³ În al patrulea rând, grecii readuc numai ei alte mărfuri, și le vând locuitorilor Transilvaniei cum vor ei.

Cât de păgubos este acest monopol al grecilor pentru industria și comerțul Transilvaniei, pot să o dovedesc și din aceea că la Brașov deseori ei se înțeleg unii cu alții ca unele sau altele dintre mărfuri să nu le cumpere [de la meșteșugari] mai scump decât la un anumit preț. Deoarece nimeni în afara lor, așa cum s-a mai spus, nu face aici comerț în Turcia, fiecare locuitor trebuie să dea grecilor mărfurile sale după cum vrea grecul. Dacă vede un particular sau altul [p. 148] că la această economie nu-i rămâne mult, sau chiar nimic, renunță la întreaga afacere, și astfel zilnic se exportă tot mai puțin în țările străine. Printre altele, este și cazul cerii [de albine], deja des întâlnit aici, prin care apicultura din Transilvania a suferit o lovitură considerabilă.⁴

Dovezi convingătoare despre aceasta ne-a dat anul 1784, căci atunci, [p. 149] după ridicarea carantinei, vechiul comerț transilvănean a început vizibil să renască. Toate națiunile transilvănene au început din nou să facă ele însele comerț în țările turcești și, în schimb, negustorii turci veneau la noi. S-a dezvoltat mai mult industria. Avantajele comerțului s-au împărțit deci la mai mulți supuși cezaro-crăiești, monopolul grecilor a luat sfârșit, și cu aceasta și escrocheriile lor apăsătoare. Dar din nou înfloritorul comerț cu țările turcești a primit o lovitură deloc mică, prin carantina reintrodusă începând cu noiembrie 1784 și continuată până în vară, căci din nou s-a instalat o jale generală printre toți profesioniștii. Totul a stagnat din nou, și Oficiul vamal a simțit comerțul slăbit în acea perioadă, prin veniturile sale scăzute.

Se mai poate mira cineva dacă negustorii greci caută prin toate mijloacele să își mențină vechea înflorire? Dar îndeosebi negustorii răspândesc cu plăcere vești despre ciumă, în timpul în care se tund viile în Țara Românească, când se găsesc acolo frecvent și oi și piei de capră de vânzare, ca să-i sperie nu numai pe comercianții străini de lână, ci chiar și pe postăvarii transilvăneni, împreună cu pielarii, care ar fi putut mai avantajos [p. 150] negocia lâna și pieile direct de la prima mână, cu boierii, care pe vremea aceea stăteau pe moșiile lor, toamna, când mulți cetățeni din Brașov pleacă în Țara Românească după vin și alte produse; în timpul în care în Turcia sunt mari târguri și când multe mărfuri noi, mai ales convenabile, se află pe drum din Turcia pentru ca astfel mărfurile vechi avute de acasă să le vândă totuși la un preț bun, căci mărfurile noi, în timpul ciumei, rămân foarte mult timp la graniță. În același timp, mulți negustori se îmbogățesc și din comerțul clandestin peste munți.

Acest lucru este explicat mai mult decât altele de un caz incontestabil, care a putut fi observat în vara lui 1782 de un prieten de-al meu, Langendorf (care atunci se afla în slujba domnului Țării Românești și mi l-a comunicat în amănunt). Un boier bolnav l-a chemat pe prietenul meu la moșia sa,

Coțofeni, situată la două ore de Craiova, pentru a fi alături de el la boală. Prietenii săi l-au sfătuit să nu plece din Craiova, căci ar fi izbucnit acolo o ciumă puternică. Dar deoarece boierul l-a rugat cu stăruință să vină și pentru că el se îndoia că exista o ciumă reală, din cauza prea multor vești proaste, el s-a dus și l-a găsit și pe boier bolnav, [p. 151] dar numai de junghiuri laterale. Imediat după sosirea sa pe moșie, preotul satului, care a răspândit acel zvon de ciumă privind moartea unei tinere servitoare, care avusese loc cu puțin înainte, i-ar fi spus în secret, probabil la instigarea unui cumpărător de lână străin, cazat la el, că moșierul ar avea ciumă și că o tânără servitoare ar fi murit de această boală. Toate acestea nu l-au dus în eroare pe prietenul meu; el i-a luat sânge boierului și i-a dat niște prafuri răcoritoare și acesta s-ar fi însănătoșit curând.

După descoperirea acestei înșelătorii, prietenul meu a întrebat suspicios și despre povestea cu servitoarea moartă. Mama acesteia i-a mărturisit că fiica sa până la vârsta de 19 ani n-ar fi avut ciclu; de atunci începând – un ciclu la 6 luni și deseori repetate vome cu sânge, cu care, lipsită de ajutor, s-ar fi și sufocat. După demascarea acestei înșelătorii, nerușinatul preot nu s-a mai arătat în timpul celor 6 zile de ședere a sa pe moșie și negustorul nu a mai obținut și pieile și lâna la prețul pe care boierul l-a acceptat de frica ciumei și a trebuit să plece fără ele. Din această întâmplare, prietenul meu [p. 152] a dedus că, bineînțeles, preotul a fost îndemnat sau mituit de negustor să răspândească zvonul despre ciumă.

II. Într-adevăr ciudat și deosebit de frapant este ceea ce prietenul meu de încredere Renzing, pe atunci medic personal al hanului tătarilor, mi-a povestit despre ciuma din Turcia și Țara Românească; că în timpul șederii sale în Țara Românească au fost cazuri când femeile din mica boierime din București ar fi cunoscut arta de a răspândi uneori zvonul de ciumă, atunci când ar fi vrut o perioadă de timp să se distreze la țară fără soții lor, mai ales când avantajele economice imediate cereau acest lucru, deoarece, spunea el, nu posedau avere, dar totuși să se dea importante ca femeile cele mai elegante, au dorit să le imite. De aceea, amanții lor și mai ales negustorii de acolo, au trebuit să contribuie adesea cu ajutoare substanțiale. Și pentru că la oraș nu puteau să pună coarne bărbaților lor atât de ușor, se înțelegeau de obicei cu prietene de încredere din anturajul lor, când și unde doreau să facă ciumă. Pentru acest lucru, servea o țigancă sărmană sau de obicei un om sărman, sub pretextul că a murit de ciumă. Un zvon pe care muierile prin anturajul lor știau să-l răspândească în scurt timp. [p. 152] În aceste condiții nici un medic sau chirurg nu este trimis de principe să cerceteze acest zvon, dacă este adevărat sau nu. La alarma generală, toți care pot pleacă la țară, cu excepția boierilor, care trebuie să rămână în oraș datorită slujbelor lor și atunci bunele doamne cu amanții lor puteau să rămână acolo atâta timp cât găseau că este necesar.

Pentru o mai bună confirmare a acestei atât de ciudate situații, domnul Renzing mi-a spus că la zvonurile de ciumă, în repetate rânduri, i-ar fi spus principelui direct în față că ar fi vorba numai de zvonuri de curve, și pentru un salariu anual de 6000 florini renani, s-a oferit să facă în așa fel încât pe

viitor în București să fie foarte rar ciumă. Dar domnitorul nu a primit această ofertă, căci el ar fi fost de părere că țara n-ar fi a lui și de ce și-ar face el atâtea cheltuieli.

Referințe:

1. Și anume unii dintre ei locuiesc în țările noastre, în special la Brașov, cumpără și vând aici și trimit și produsele de aici în țările turcești. Alții locuiesc în Țara Românească și Moldova, vând acolo mărfurile noastre și trimit în schimb asociaților lor mărfurile turcești.
2. Un grec însă îi plătește munca unui profesionist astfel încât acestuia nu îi mai acoperă aproape nici cheltuielile de producție. Rareori se întâmplă așa, de cele mai multe ori săracul cetățean trebuie să aștepte adesea banii mult timp după ce i s-a ridicat marfa. Totuși, deseori îi primește abia după ce grecul și-a vândut marfa în Țara Românească.
3. Mai mult ca oricând la începutul anului 1785, locuitorii din Brașov au suferit din cauza banilor turcești, când, ca urmare a unui ordin imperial, leii turcești au scăzut ca valoare de la 57 creițari la 42 creițari; deoarece acum grecii, leii pe care cu puțin timp înainte îi dăduseră profesioniștilor cu 57 creițari, i-au schimbat din nou cu bani puțini; [apoi] au trimis banii în țările turcești și au cumpărat mărfuri cu prețuri ca înainte și au profitat deci dublu, și de bani și de marfă.
4. În toamna lui 1786, cetățenii de aici care comercializau miere au pățit ceva asemănător. Când a sosit timpul să cumpere miere, negustorii greci le-au spus [că] ar trebui să vadă cum cumpără mierea, deoarece ei, grecii, nu le vor plăti ceara așa ca înainte; ca urmare, mulți cetățeni s-au speriat [astfel încât] fie să nu mai cumpere deloc miere, fie să nu se aprovizioneze mai bine cu miere. Negustorii greci și-au ținut cuvântul și au oferit pentru ceara preparată atât de puțin încât nimeni nu a mai putut să o vândă. După o bună bucată de vreme, când cetățenii n-ar mai fi putut să țină mult timp ceara și trebuiau să o transforme în bani, negustorul grec le-a oferit un preț puțin mai ridicat (probabil pentru că a auzit că ar sosi negustori străini, care doreau și ei să cumpere miere). Și a obținut mierea foarte convenabil. La câteva zile după aceea, negustorii străini sosiți au căutat ceară la cetățeni și ar fi plătit cu plăcere mai mult, dar grecii de aici o cumpăraseră deja pe toată.